

ЗАТВЕРДЖУЮ

Ректор

Національної академії

внутрішніх справ,

доктор юридичних наук, професор

Руслан СЕРБИН

06.06.2025 р.

ВИСНОВОК

Національної академії внутрішніх справ щодо дисертації Набієва Ботіра Пардаєвича на тему: «Кримінально-правові та кримінологічні засади запобігання домашньому насильству в умовах воєнного стану» поданої на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право», затвердженої Вченою радою Науково-дослідного інституту публічного права від 03 грудня 2021 року (протокол № 15)

ВИТЯГ

з протоколу засідання розширеного засідання науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності ННПД Національної академії внутрішніх справ від 05 червня 2025 року

Присутні:

науково-дослідна лабораторія з проблем протидії злочинності ННПД:
завідувач лабораторії, доктор юридичних наук, професор Вознюк А.А. (голова засідання), провідний науковий співробітник лабораторії, доктор юридичних наук, професор Арешонков В.В., провідний науковий співробітник лабораторії, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України Грібов М.Л., провідний науковий співробітник лабораторії, доктор юридичних наук, професор Копан О.В., головний науковий співробітник лабораторії, доктор юридичних наук, старший науковий співробітник Тичина Д.М., провідний науковий співробітник лабораторії, кандидат юридичних наук Шаповалова А.О., старший науковий співробітник лабораторії, кандидат юридичних наук Борець Т.О., старший науковий співробітник лабораторії, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник Брисковська О.М., старший науковий співробітник лабораторії, кандидат юридичних наук Бурак М.В., старший науковий співробітник лабораторії, доктор філософії Гвоздюк В.В., старший науковий співробітник лабораторії, кандидат юридичних наук Бурлака В.В., науковий співробітник лабораторії Скрипник С.С.;

відділ організації наукової діяльності: головний науковий співробітник, доктор юридичних наук, професор Джу́жа О.М., провідний науковий

співробітник відділу, доктор юридичних наук, доцент Севрук В.Г., провідний науковий співробітник відділу, доктор юридичних наук, доцент Павленко С.О., старший науковий співробітник відділу, кандидат юридичних наук Бондар С.В., провідний науковий співробітник, кандидат юридичних наук, доцент Гелемей М.О;

кафедра кримінології та інформаційних технологій: професор кафедри, кандидат юридичних наук, професор Левченко Ю.О., професор кафедри, кандидат юридичних наук, професор Кулакова Н.В.;

кафедра кримінального права та кримінології ННІПП: професор кафедри, кандидат юридичних наук, доцент Піщенко Г.І. (науковий керівник);

науково-дослідна лабораторія з проблем державотворення та правозастосування ННІПП: провідний науковий співробітник, кандидат юридичних наук Сюравич В.Г.

відділ аспірантури (ад'юнктури) і докторантури: доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України Тихонова О.В.;

кафедра кримінального права: доцент кафедри, кандидат юридичних наук, доцент Смаглюк О.В.; доцент кафедри, кандидат юридичних наук, доцент Симоненко Н.О.; доцент кафедри, кандидат юридичних наук Ткаченко І.М.;

секретаріат Вченої ради: учений секретар, доктор юридичних наук, професор Василевич В.В. (рецензент)

Були присутні 10 докторів наук та 15 кандидатів наук (докторів філософії) за профілем поданої на розгляд дисертації.

Порядок денний:

Обговорення дисертації здобувача науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності ННІПД Національної академії внутрішніх справ Набієва Ботіра Пардаєвича на тему: «Кримінально-правові та кримінологічні засади запобігання домашньому насильству в умовах воєнного стану», поданого на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» щодо його рекомендації до розгляду та проведення разового захисту у спеціалізованій вченій раді.

Слухали:

Здобувача наукового ступеня, Б.П. Набієва про результати дисертації. У своїй доповіді ним було обґрунтовано актуальність обраної теми дисертації; охарактеризовано об'єкт, предмет, мету і задачі дослідження, її емпіричну основу; сформульовані основні теоретичні положення, які обумовлюють наукову новизну; розкрито практичне значення одержаних результатів; наведено дані про їх апробацію.

Говорячи про актуальність теми, здобувач відзначив, що починаючи з 2014 року, Україна опинилася перед масштабними викликами у сфері національної безпеки. Окрім традиційних криміногенних загроз, ситуацію суттєво ускладнили широкомасштабні воєнні дії та диверсійно-підривна діяльність, які спричинили масове внутрішнє переміщення населення.

Додатковими дестабілізуючими чинниками виступили економічна нестабільність, зростання безробіття, поширення корупції, поглиблення соціальної нерівності. Окрему стурбованість викликає зниження уваги органів публічного управління до проблем сім'ї та молоді, що загострює соціальні ризики й ускладнює формування ефективної державної політики в умовах затяжної кризи..

За таких умов, спостерігаються небезпечні тенденції, що призвели до посилення проявів домашнього насильства, яке стало загальнодержавною проблемою в умовах воєнного стану. Зокрема, після скорочення (2022 р.) в наступних 2023–2024 рр. відновилося тенденція до постійного зростання кількості випадків кримінальних правопорушень за ст. 126–1 КК України. Їх чисельність збільшилася з 2 554 у 2019 р. до 4 800 у 2021 р. (у 1,9 рази), у 2022 р. скоротилася на 30,0 % до 3 360, а в наступних зросла у 2 рази й у 2024 р. становила 7 412. Такі показники засвідчили й високий рівень соціальної вразливості окремих категорій населення – зокрема жінок, дітей, осіб з інвалідністю та інших, які найчастіше потерпають від домашнього насильства.

Поряд з такими негативними тенденціями фіксується істотне звуження кримінологічного впливу в сфері сімейних відносин, що зумовлюється, зокрема, відсутністю цілісної загальнодержавної концепції захисту сімейних цінностей і безпеки в сім'ї, що унеможлиблює ефективну взаємодію та координацію діяльності уповноважених суб'єктів у питаннях запобігання, виявлення та припинення домашнього насильства. Наявні також суттєві прогалини у сфері кримінологічного моніторингу та прогнозування динаміки й структури домашнього насильства як у загальнодержавному масштабі, так і на регіональному рівні, зокрема щодо сімей з підвищеним віктимологічним потенціалом.

Метою роботи є теоретичне узагальнення та розв'язання комплексної науково-прикладної задачі запобігання домашньому насильству в умовах воєнного стану за допомоги кримінально-правового й кримінологічного інструментарію з розробленням пропозицій і рекомендацій, спрямованих на удосконалення практики діяльності правоохоронних органів й громадськості. Вирішення завдань дослідження дозволило сформулювати ряд положень, що становлять наукову новизну:

По-перше, кримінологічний аналіз показників офіційної статистичної звітності дозволив встановити, що в умовах масштабних воєнних дій на території України, а також загальних тенденцій щорічного зростання рівня насильства, спостерігається стійке збільшення кількості латентних кримінальних діянь у сфері сімейно-побутових відносин, адміністративних правопорушень, передбачених ст. 173-2 КУпАП, кримінальних правопорушень за ст. 126-1 КК України й тяжких злочинів пов'язаних із домашнім насильством, у зв'язку з цим теоретично обґрунтовано необхідність удосконалення системи запобігання домашньому насильству з урахуванням умов воєнного стану масового внутрішнього переміщення населення, зростання соціальної вразливості та процесів маргіналізації, з урахуванням специфіки окремих регіонів, зокрема деокупованих територій;

По-друге, запропоновано аргументи на користь спеціального суб'єкта домашнього насильства (поряд із загальними ознаками – фізична особа, осудність, досягнення 16-річного віку, пов'язаний сімейними, а саме – шлюбно-сімейними, родинними відносинами), у зв'язку з чим науково обґрунтовано виключення термінологічних сполучень «сімейні відносини» та «близькі відносини» із чинної редакції ст. 126-1 КК України, замінивши на «родинні відносини»;

По-третє, розроблені шляхи реалізації кримінологічної моделі загальносоціального запобігання домашньому насильству в умовах тривалого воєнного конфлікту та зростання соціальної напруги у суспільстві на основі міжсекторального підходу в Комплексній програмі запобігання домашньому насильству до 2030 року, яка поєднує правові, організаційні, виховні, інформаційні, медичні, соціальні та військові напрями й має стати дієвим інструментом забезпечення безпеки в родинному середовищі;

По-четверте, науково доведено доцільність запровадження у практику запобігання домашнього насильства кримінологічної методики стратегічного планування, яка охоплює тривалий період часу, як спосіб досягнення складної мети мінімізації насильницької злочинності в сім'ї та поетапне впровадження пріоритетних заходів визначених міжнародними й вітчизняними нормативно-правовими актами з розробленням та прийняттям програм і планів на обласному й місцевому рівнях;

По-п'яте, розроблену кримінологічну модель упровадження спеціально-кримінологічних заходів запобігання домашньому насильству на прифронтових й деокупованих територіях інтегрованих до загальної системи безпеки громадян (груповий рівень), а також індивідуально-профілактичних заходів, які обумовлюються масовим переміщенням населення, впливом стресових чинників, деструкцією соціальних зв'язків, зниженням рівня соціального контролю та зростанням психологічної напруги (особистісний рівень).

Також удосконалені наукові підходи до розуміння кримінального правопорушення пов'язаного з домашнім насильством; періодизацію розвитку кримінально-правових та кримінологічних знань у запобіганні кримінальним правопорушенням у сімейній сфері з виокремленням «незалежного», «імплементаційного» та «воєнного» періодів; законодавства про кримінальну відповідальність за домашнє насильство в Україні з виокремленням етапів (звичаєвий, козацький, імперський, радянський, незалежний, воєнний), кожен з яких характеризується впливом специфічних історико-політичних, соціально-економічних, ідеологічних та культурних чинників на процес криміналізації, формування та правове регулювання кримінально-правових заходів реагування та примусового впливу; класифікацію кримінально-правових заходів реагування на прояви домашнього насильства у формі покарань, які можуть застосовуватися судами у межах санкцій норм Особливої частини КК України: не пов'язані з обмеженням волі (штраф; позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, як окремо, так і в поєднанні з іншими видами покарання; громадські роботи; виправні роботи; покарання із застосуванням пробачірного нагляду); пов'язані з обмеженням волі (арешт; обмеження волі;

позбавлення волі на певний строк; довічне позбавлення волі – за наявності кваліфікуючих обставин або у випадку вчинення особливо тяжких злочинів у межах сімейних відносин).

Дістало подальший розвиток: систематизація детермінантів, що зумовлюють інтенсифікацію деструкції сімейної сфери в умовах збройного конфлікту на воєнні й обумовлені ними соціально-економічні, організаційно-правові, морально-психологічні обставини, а також об'єктивні й суб'єктивні фактори впливу на макро- (суспільні й державні процеси), мезо- (соціальні групи, громади) та мікро- (особистісні характеристики) рівнях, що дозволило сформулювати кримінологічний прогноз – домашнє насильство у найближчі роки продовжить посилювати криміногенну ситуацію в державі незважаючи на завершення чи посилення воєнних дій, а відтак виникає нагальна потреба у розробленні та впровадженні комплексних заходів негайного реагування; кримінологічна характеристика осіб, які вчиняють домашнє насильство; підходи до вдосконалення професійної підготовки поліцейських щодо запобігання домашньому насильству; теоретичне бачення практичної реалізації віктимологічних заходів запобігання домашньому насильству, яке орієнтоване на трансформацію професійних підходів до захисту постраждалих осіб.

Емпіричну базу дослідження становлять: зведені матеріали аналізу 132 кримінальних проваджень, відкритих за ст. 126-1 КК України протягом 2022–2024 років у різних регіонах України; узагальнені результати опитувань, проведених серед 58 прокурорів, 138 слідчих та 284 працівників підрозділів превентивної діяльності, патрульної поліції Національної поліції України у Запорізькій, Дніпропетровській, Київській, Львівській, Миколаївській, Полтавській, Сумській та Харківській областях; аналітичні матеріали, зокрема звіти, узагальнення та статистичні дані МВС України, Національної поліції України, Офісу Генерального прокурора, Державної судової адміністрації України; матеріали міжнародних інституцій, таких як Група експертів з дій проти насильства стосовно жінок і домашнього насильства (GREVIO), Дитячий фонд ООН (UNICEF), Європейський центр захисту прав людини (EHRAC) та ін.; результати діяльності громадських організацій, зокрема «Ла Страда – Україна», «Форпост», «Сильні» та інших, що спеціалізуються на питаннях захисту прав постраждалих від домашнього насильства.

Доповідь закінчено, дякую за увагу.

По закінченню доповіді присутніми були поставлені наступні **запитання**:

Кулакова Н.В.: У контексті предмету дослідження, які світові тенденції домашнього насильства?

Відповідь: Дякую за запитання. Проблема домашнього насильства стала нагальною у світі (у Китаї інциденти домашнього насильства збільшилися на 300%, Аргентині – 25 %, Бразилії – 50 %, Кіпрі – 30 %, Сінгапурі – 33 %, Франції – 30 %), однак не всі країни виявили здатність та вміння вести цілеспрямовану боротьбу з цим негативним явищем. Позитив характерний лише для тих держав, які не просто задекларували нормативно-правові акти щодо забезпечення прав і свобод громадян, але й активно розробляють й

консолідовано вдосконалюють кримінологічний інструментарій на загальносоціальному, спеціально-кримінологічному, індивідуально-профілактичному та віктимологічному рівнях, упроваджують інші організаційно-управлінські й фінансово підкріплені кроки, спрямовані на нейтралізацію усього детермінаційного комплексу.

Левченко Ю.О.: Що саме Ви розумієте під кримінально-правовими заходами запобігання домашньому насильству в контексті предмету дисертаційного дослідження?

Відповідь: Дякую за запитання. Проведений правовий аналіз дозволив дійти висновку про багаторівневу систему кримінально-правових засобів запобігання домашньому насильству, що мають різну галузеву приналежність: а) кримінально-правову – обмежувальні заходи у формі покарань та інших заходів кримінально-правового впливу; б) кримінально-процесуальну – застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування кримінальних проваджень; в) адміністративну та цивільно-правову – спеціальні засоби у вигляді термінового заборонного або обмежувального припису щодо кривдника відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»..

Тичина Д.М.: Які групи детермінант найбільше впливають на поширення домашнього насильства в умовах воєнного стану?

Відповідь: Дякую за запитання. У межах об'єднаного детермінаційного комплексу причин і умов вчинення домашнього насильства в умовах воєнного стану виокремлено низку ключових груп чинників: 1. Воєнні детермінанти (активні бойові дії на фронтах, щоденні ракетні обстріли, диверсійно-підривну діяльність на території всієї держави; нестабільність державної політики у сфері безпеки та непослідовність кримінологічної політики; масове внутрішнє переміщення населення, що створює додаткові ризики, зокрема: значна частина осіб, які вчиняють домашнє насильство, перебуває на службі в підрозділах територіальної оборони або Збройних Силах України, що ускладнює або унеможлиблює їх притягнення до відповідальності; неможливість винесення обмежувальних приписів щодо кривдників серед внутрішньо переміщених осіб через відсутність їхньої реєстрації в нових місцях проживання; відсутність обліку таких кривдників у територіальних органах Національної поліції; наявність зброї у військовослужбовців-кривдників і факти погроз її застосування при вчиненні домашнього насильства; використання притулків, призначених для осіб, які постраждали від домашнього насильства, для тимчасового розміщення внутрішньо переміщених осіб, що призводить до фактичної відсутності місць для ізоляції потерпілих осіб (переважно жінок) від кривдника); 2. Соціально-економічні детермінанти (критичний стан економіки держави; поглиблення соціальної нерівності; наслідки пандемічних криз, що впливають на рівень стресу, зайнятість, доступ до медичних і соціальних послуг); 3. Організаційно-правові детермінанти (недосконалість міжгалузевого регулювання, зокрема кримінального, кримінального процесуального, кримінально-виконавчого законодавства; фрагментарність нормативно-правового забезпечення запобігання домашньому насильству; недостатність запобіжної роботи з боку

органів Національної поліції, а також низький рівень залучення громадських інституцій до системної протидії насильству); 4. Морально-психологічні детермінанти (домінування в суспільстві почуття страху, тривожності, дратівливості й агресії; руйнування традиційних моральних орієнтирів унаслідок воєнного та соціального тиску; недоліки у сфері виховання й міжособистісної комунікації в родинях; накопичення фонового психоемоційного навантаження, що підвищує ризик девіантної поведінки).

Василевич В.В.: Які напрями кримінологічної політики у сфері забезпечення безпеки у сімейно-побутовій сфері, на Ваш погляд, є пріоритетними сьогодні?

Відповідь: Дякую за запитання. Для реалізації завдань міжнародних та вітчизняних нормативно-правових актів розроблено Комплексну програму запобігання домашньому насильству до 2030 року, яка спрямована на: а) впровадження системного та багатовекторного кримінологічного підходу забезпечення належного правозастосування шляхом консолідації зусиль державних органів, органів місцевого самоврядування та недержавних інституцій у сфері запобігання домашньому насильству; б) модернізацію інституційного, правового та соціального підходу до запобігання домашньому насильству, що є вкрай актуальним в умовах соціальної вразливості населення, зумовленої тривалим воєнним конфліктом в Україні.

Павленко С.О.: У своєму виступі Ви наголосили на розробці Комплексної програми запобігання домашньому насильству до 2030 року. Надайте їй характеристику.

Відповідь: Дякую. Важливою складовою політики є запровадження Комплексної програми запобігання домашньому насильству до 2030 року, яка ґрунтується на положеннях сучасної кримінологічної політики й орієнтована на мінімізацію домашнього насильства шляхом впровадження низки взаємопов'язаних заходів за такими блоками: правовий (забезпечення неухильного виконання норм Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» через створення ефективної системи моніторингу та контролю; інституційна консолідація державних і недержавних організацій (поліція, суди, служби у справах дітей, громадські об'єднання, центри безоплатної правової допомоги) з метою координації зусиль у сфері запобігання насильству); організаційний (розширення практики створення та функціонування спеціалізованих мобільних груп швидкого реагування на факти домашнього насильства, зокрема у громадах, що приймають внутрішньо переміщених осіб; інтеграція служб реагування з центрами надання соціальних послуг, кризовими кімнатами та медичними закладами); інформаційний (розробка етичних стандартів інформування про домашнє насильство для медіа та платформ соціальних мереж; посилення контролю за відповідальністю медіа за поширення дискримінаційного чи агресивного контенту, що може провокувати насильницьку поведінку); виховний та ін.

Джужа О.М.: Які основні завдання має включати кримінологічна стратегія протидії домашньому насильству в умовах воєнного стану? Наскільки

доцільним є перехід від реактивної до проактивної моделі правоохоронної діяльності в сучасних умовах??

Відповідь: Дякую за запитання. У межах такого кримінологічного підходу визначено низку стратегічних завдань в умовах воєнного стану: перехід від реактивної до проактивної моделі правоохоронної діяльності (запровадження практик управління ризиками безпеки); переосмислення критеріїв оцінювання ефективності діяльності правоохоронних органів із урахуванням превентивної спрямованості; здійснення системного моніторингу динаміки домашнього насильства, зокрема шляхом проведення віктимологічних досліджень; запровадження комплексної оцінки ризиків і загроз, зокрема кримінального характеру, на основі паспортів безпеки територіальних громад; формування моделі балансу між суспільною безпекою та допустимим рівнем злочинності; оптимізація використання ресурсів шляхом фокусування на управлінні ризиками безпеки; забезпечення безперервності реагування на нові загрози та пошук інноваційних рішень; посилення довіри до правоохоронних органів, розвиток соціально орієнтованих підходів у діяльності поліції, зокрема шляхом впровадження фасилітованого діалогу; розширення форматів державно-приватного партнерства у сфері громадської безпеки, включаючи залучення потенціалу недержавних безпекових структур; підвищення рівня обізнаності громадян та впровадження практик життєвої безпеки в умовах постійних загроз.

Після цього було надано слово **рецензентам** роботи:

Доктор юридичних наук, професор Василевич В.В. Рецензент підкреслив, що виконане Б.П. Набієвим дослідження виконано якісно та на високому науковому рівні. Основні результати досліджень автора достатньою мірою обґрунтовані. Їх наукова достовірність не викликає сумнівів, оскільки вони отримані в результаті аналітичної роботи. Позитивним моментом роботи є вміння дисертанта обґрунтовувати власну думку, проводити наукову дискусію із вченими, послідовно, логічно та системно викладати матеріал.

Рецензент наголосив, що прагнучи збудувати правову, демократичну, соціальну державу, сучасна Україна переживає перехідний період, характерний тим, що в усіх сферах життя суспільства відбуваються масштабні реформаторські процеси. Все більш очевидними стають як деякі позитивні результати змін, так і негативні явища і тенденції, які характеризують складність, суперечливість й повільність просування України до європейських і світових стандартів дотримання прав людини.

Серед стратегічних пріоритетів діяльності державних правоохоронних інституцій, зокрема Міністерства внутрішніх справ і Національної поліції України, безумовним є запобігання домашньому насильству. Випадки психічного, фізичного, сексуального та економічного насильства в родинях принижують честь і гідність, призводять до розладів здоров'я, загрожують тяжкими наслідками. Статистичні дані засвідчують тенденцію до збільшення кількості зареєстрованих фактів учинення правопорушень й інших подій, пов'язаних із домашнім насильством, проте реальні масштаби цього явища складно оцінити об'єктивно.

Прийняття Закону України «Про запобігання домашньому насильству» (від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII) стало вирішальним кроком у запровадженні довгоочікуваних новацій стосовно юридичного інструментарію забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, охорони дитинства, соціальної роботи із сім'ями та молоддю, захисту осіб, які стали жертвами кривдників, та ефективного реагування на такі вияви з боку правоохоронців. Суттєво розширено правові засоби превентивного впливу на потенційних правопорушників підрозділами Національної поліції. Запроваджено критерії кваліфікації домашнього насильства саме як кримінального правопорушення (ст. 126-1 КК України), криміналізовано також невиконання обмежувальних заходів або обмежувальних приписів і не проходження програми для кривдників (ст. 390-1 КК України).

Зазначені й інші законодавчі новели, зокрема в галузях адміністративного, цивільного та сімейного права, потребують роз'яснень для практичного застосування всіма уповноваженими суб'єктами.

Дисертація Б. П. Набієва дисертація є одним із перших комплексних монографічних досліджень, у якому реалізовано науково обґрунтований підхід до формування системи кримінально-правових і кримінологічних заходів запобігання домашньому насильству із визначенням практичних шляхів реалізації низки праксеологічних завдань в умовах воєнного стану. На основі проведеного дослідження запропоновано низку концептуальних положень, висновків і пропозицій, що мають практичне значення не лише для теорії кримінології та кримінального права, але й для практичної діяльності органів сектору безпеки й громадськості.

Наукове дослідження цілком відповідає викладеному матеріалу й поставленим задачам, що дозволило автору послідовно зосередитися на головних проблемах забезпечення охорони сім'ї. Викладення матеріалу ґрунтується на глибокому системному аналізі нормативно-правових актів, спеціальної наукової літератури, а висновки – на вітчизняному й зарубіжному законодавстві, кримінологічній доктрині, поліцейській практиці, а також можуть використовуватися серед громадськості та медіа.

Дисертаційне дослідження Б. П. Набієва є оригінальною науковою працею, яка виконана на належному теоретичному і прикладному рівні. Вона має послідовну та виважену структурну будову і за своєю архітекtonікою є комплексним та завершеним науковим дослідженням. Зміст роботи та багатогранність висвітленої проблеми свідчать про різносторонню, і водночас комплексну наукову компетентність її автора.

У цілому, як свідчить зміст роботи, до захисту подано завершене наукове дослідження, яке містить низку наукових положень, що у своїй сукупності роблять значний внесок у наукову теорію кримінології, кримінального права й правозастосовну діяльність. У дисертації на комплексному науковому аналізі доктрин вітчизняних і зарубіжних учених в галузях кримінології, кримінального та кримінально-виконавчого права, національного законодавства, міжнародно-правових документів та правозастосовної практики в умовах воєнного стану, розв'язано важливу наукову задачу, що полягає у формуванні теоретико-

правових та удосконаленні законодавчих засад запобігання домашньому насильству на основі праксеологічного підходу з визначенням шляхів розв'язання низки суміжних фундаментальних і прикладних проблем охорони сім'ї в Україні. Загальна оцінка роботи є позитивною, дисертація може бути подана до захисту у разовій раді.

Доктор юридичних наук, старший науковий співробітник Тичина Д.М. Рецензентом відзначено, що актуальність обраної автором теми дисертаційного дослідження не викликає сумнівів і заперечень. Позитивним є те, що дослідник зумів уникнути однобічності, тенденційності при висвітленні теми. Матеріал у розділах роботи викладається в логічній послідовності й легко читається. Рецензент відмітив, що Україна на державному рівні визнала наявність проблеми домашнього насильства ще 2001 року, коли на підставі положень Конституції України та Конвенції ООН про права дитини було прийнято закони України «Про охорону дитинства» та «Про попередження насильства в сім'ї». У цих законодавчих актах надано визначення таких понять, як «насильство», «жертва насилля», а також введено термін «захисний припис», однак необхідність впровадження правових норм, що відповідатимуть сучасним міжнародним та європейським стандартам, зумовила прийняття згодом Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (2017 р.), що розширював коло суб'єктів, на яких покладається здійснення заходів із запобігання та протидії домашньому насильству.

Сьогодні, в умовах воєнного стану, у державі збільшилася суспільна напруга, чимало людей втратили близьких, житло, роботу. З'явилася значна кількість внутрішньо переміщених осіб та зросла інтенсивність насильницької поведінки. Такі негативні тенденції спричинили високий рівень індикаторів домашнього насильства й зумовили необхідність розроблення сучасних науково обґрунтованих засад запобігання з урахуванням концептуальних підходів вітчизняних і зарубіжних учених у галузі кримінології, кримінального права, національного законодавства й міжнародно-правових документів, практики діяльності Національної поліції.

Зазначені обставини засвідчують актуальність дисертації, а також підтверджують її нагальність, що забезпечить вироблення наукового консенсусу в гострих і дискусійних питаннях охорони сім'ї, зумовлюючи реалізацію в практичній площині консолідованої моделі запобігання деструкції сімейних відносин і кримінальним виявам в означеній сфері.

Дисертація Б.П. Набієва є одним із перших в Україні комплексних наукових досліджень, у якій сформульовано доктринальний підхід щодо запобігання домашньому насильству в Україні, який ґрунтується на міжнародних засадах охорони прав і свобод людини, апробованій вітчизняною та зарубіжною практикою системи скоординованих кримінально-правових (відповідно до кримінальних правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством фізичного, психічного економічного та сексуального характеру), кримінологічних (кількісні та якісні показники, особа злочинця, жертва посягання, детермінанти) заходів реагування з розробленням та впровадженням у діяльність уповноважених інституцій сектору безпеки та громадськості

комплексу науково обґрунтованих правових, інформаційних, аналітичних, виховних і поведінкових інструментів (рішень, методик, рекомендацій), спрямованих на моніторинг сфери сімейно-побутових відносин, виявлення та усунення (нейтралізацію, мінімізацію, послаблення негативного впливу) криміногенних (віктимогенних) чинників, прийняття на цій основі уповноваженими суб'єктами ефективних правових і регуляторних організаційно-управлінських рішень, зокрема відомчого (міжвідомчого) характеру.

Варто наголосити, що розв'язання окреслених проблем ґрунтується на концептуальних наукових підходах, зокрема автором розроблені шляхи реалізації кримінологічної моделі загальносоціального запобігання домашньому насильству в умовах тривалого воєнного конфлікту та зростання соціальної напруги у суспільстві на основі міжсекторального підходу в Комплексній програмі запобігання домашньому насильству до 2030 року, яка поєднує правові, організаційні, виховні, інформаційні, медичні, соціальні та військові напрями й має стати дієвим інструментом забезпечення безпеки в родинному середовищі; науково доведено доцільність запровадження у практику запобігання домашнього насильства кримінологічної методики стратегічного планування, яка охоплює тривалий період часу, як спосіб досягнення складної мети мінімізації насильницької злочинності в сім'ї та поетапне впровадження пріоритетних заходів визначених міжнародними й вітчизняними нормативно-правовими актами з розробленням та прийняттям програм і планів на обласному й місцевому рівнях; розроблену кримінологічну модель упровадження спеціально-кримінологічних заходів запобігання домашньому насильству на прифронтових й деокупованих територіях інтегрованих до загальної системи безпеки громадян (груповий рівень), а також індивідуально-профілактичних заходів, які обумовлюються масовим переміщенням населення, впливом стресових чинників, деструкцією соціальних зв'язків, зниженням рівня соціального контролю та зростанням психологічної напруги (особистісний рівень).

Багатоаспектний і комплексний характер проведеного дослідження, значення результатів цієї роботи для зміцнення української держави, нагальність питання протидії злочинності в реаліях сьогодення дають змогу зарахувати вказану працю до переліку цікавих наукових робіт з обраної проблематики, роблять її своєчасною та актуальною в юриспруденції.

Враховуючи практичну значущість роботи – роботу оцінюю позитивно.

Дисертаційне дослідження Набієва Ботіра Пардаєвича на тему: «Кримінально-правові та кримінологічні засади запобігання домашньому насильству в умовах воєнного стану», підготовлена в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право», має завершений варіант наукової праці, яка може бути рекомендована до захисту спеціалізованою вченою радою.

Кандидат юридичних наук, професор Левченко Ю.О. Рецензентом підкреслено, що основні положення дисертаційного дослідження Б.П. Набієва, дають підстави говорити про актуальність обраної теми та новизну отриманих результатів. Обрана тема дисертації є надзвичайно актуальною.

Обґрунтованість наукових положень дисертації та достовірність одержаних результатів підтверджена теоретичною та методологічною базою дослідження, критичним аналізом та узагальненням праць вітчизняних та зарубіжних вчених, комплексним аналізом національного законодавства та міжнародних правових актів.

Структурно дослідження побудоване логічно, розділи і підрозділи взаємопов'язані між собою. При поділі розділів основного тексту на підрозділи автором дотримані правила пропорційності, взаємовиключення. Мета і завдання, визначені дисертантом у вступі, знайшли відображення у змісті дослідження. Висновки і пропозиції дисертації об'єднані ключовою ідеєю дослідження формування кримінально-правових, кримінологічних засад запобігання домашньому насильству в Україні з визначенням шляхів розв'язання низки фундаментальних і праксеологічних проблем

Рецензентом відмічено, що у цілому дослідження відображає вміння автора довести свої судження та оспорити підходи виступаючих. Основні висновки і пропозиції сформульовані дисертантом викладені чітко, без двозначності, прозоро; головні тези наведені комплексно, системно. Аргументи не суперечать один одному і є достатніми. Дисертант дотримується принципу єдності конкретно-історичного і концептуальних підходів при визначенні позитивних та негативних чинників, які впливають на сімейно-побутову сферу, застосував юридичні методи аналізу й тлумачення правових норм.

Висновки дисертації містять головні наукові результати, отримані дисертантом особисто, синтезують накопичену у змісті інформацію відповідно до сформульованих у вступі загальної мети і конкретних завдань.

Загалом, дисертаційне дослідження Б. П. Набієва є цілком завершеним, оригінальним, самостійним науковим дослідженням, що висвітлює актуальну тему і має вагоме теоретичне та практичне значення. За рівнем наукової новизни наведені у дисертаційній роботі результати відповідають вимогам, що висуваються до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії. Тема роботи, об'єкт та предмет дослідження, її зміст, а також положення та висновки відповідають спеціальності 081 – Право та вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. № 261 (із змінами), наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами) і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44). Робота може бути рекомендована для подання до розгляду у спеціалізовану вчену раду.

В обговоренні дисертаційного дослідження взяли участь:

Доктор юридичних наук, професор Джу́жа О.М. відзначив, що ознайомлення зі змістом наукового дослідження засвідчує, що автором для наукового пошуку обрано доволі актуальну тему, оскільки з набуттям

незалежності Україна постала перед глобальними викликами у безпековому секторі. Ситуацію ускладнює комплекс проблем, серед яких – економічна нестабільність; внутрішня і міжнародна міграція; непослідовність реформ, зокрема в правоохоронній сфері, системах освіти й охорони здоров'я; зростання рівня безробіття, корупція й значне соціальне розшарування та маргіналізація населення; зменшення уваги справам сім'ї та молоді з боку держави, органів правопорядку і публічного управління. За таких умов спостерігаються тенденції посилення проявів домашнього насильства, що стало загальнодержавною проблемою й свідчить про відсутність ефективного моніторингу та прогнозування криміногенної ситуації як у масштабах країни, так і в розрізі регіонів й у сім'ях з підвищеними віктимологічними ризиками

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, які сформульовані в дисертації, підтверджені теоретичною та методологічною базою дослідження, критичним аналізом та узагальненням наукових праць, комплексним аналізом законодавства й міжнародної практики в цій сфері.

Заслуговують уваги сформульовані у результаті проведеного дослідження нові положення, запропоновані особисто дисертантом, зокрема вперше розроблено наукову концепцію запобігання домашньому насильству в Україні.

Перелік наукових праць здобувача й аналіз їхнього змісту засвідчують, що наукові результати, висновки та рекомендації дисертаційного дослідження досить повно викладено у вітчизняних наукових фахових виданнях, пройшли апробацію на міжнародних науково-практичних конференціях.

Враховуючи вищевикладене, дисертація Набієва Ботіра Пардаєвича на тему «Кримінально-правові та кримінологічні засади запобігання домашньому насильству в умовах воєнного стану» відповідає вимогам, які пред'являються до дисертації, та може бути рекомендована до захисту у разовій спеціалізованій вченій раді.

Доктор юридичних наук, професор Тихонова О.В. у своєму виступі підтримав попередніх доповідачів, акцентувала увагу на глибокому змісті авторських визначень і висновків. Відзначив, що дисертаційне дослідження є теоретично і практично значущим. Підкреслив, що у процесі доповіді головних положень дисертаційного дослідження, а також під час відповідей на запитання, Б.П. Набієв продемонстрував знання нормативних та доктринальних джерел, на підставі яких була підготовлена дисертаційна робота, вміння їх узагальнювати, аналізувати, формулювати власні висновки.

Мета та завдання дисертаційного дослідження сформульовані чітко та послідовно. Їх постановка та обґрунтованість дозволяють розкрити основний зміст теми. Об'єкт і предмет дисертаційного дослідження визначені у відповідності з встановленими вимогами. Методи дослідження обрані правильно.

Дисертація загалом справила позитивне враження, актуальність повністю підкреслена здобувачем, робота вирізняється якісною науковою новизною та є дійсно затребуваною практикою.

Висновок – подане дисертаційне дослідження має закінчений вигляд. Його зміст має внутрішню логічну побудову.

Набієв Ботір Пардаєвич висловив виступаючим та усім присутнім на розширеному засіданні подяку за позитивну оцінку дисертаційної роботи, за висловлені побажання, зауваження та професійні поради, які сприяли вдосконаленню змісту роботи.

На основі результатів обговорення присутні на засіданні вирішили запропонувати такий:

ВИСНОВОК

щодо дисертації Набієва Ботіра Пардаєвича «Кримінально-правові та кримінологічні засади запобігання домашньому насильству в умовах воєнного стану»

Обґрунтування вибору теми дослідження. Починаючи з 2014 року, Україна опинилася перед масштабними викликами у сфері національної безпеки. Окрім традиційних криміногенних загроз, ситуацію суттєво ускладнили широкомасштабні воєнні дії та диверсійно-підривна діяльність, які спричинили масове внутрішнє переміщення населення. Додатковими дестабілізуючими чинниками виступили економічна нестабільність, зростання безробіття, поширення корупції, поглиблення соціальної нерівності. Окрему стурбованість викликає зниження уваги органів публічного управління до проблем сім'ї та молоді, що загострює соціальні ризики й ускладнює формування ефективної державної політики в умовах затяжної кризи..

За таких умов, спостерігаються небезпечні тенденції, що призвели до посилення проявів домашнього насильства, яке стало загальнодержавною проблемою в умовах воєнного стану. Зокрема, після скорочення (2022 р.) в наступних 2023–2024 рр. відновилося тенденція до постійного зростання кількості випадків *кримінальних правопорушень за ст. 126–1 КК України*. Упродовж 2019–2021 років чисельність таких посягань збільшилась у 2,8 раза з 1 068 до 2 432, у 2022 р. – знизилася до 1 498 (–38,4 %), а в 2023 р. зросла у 1,8 раза та дорівнювала 2 705 (+47,2 %) й вже у 2024 р. складала – 2805 (+48,8 %). Аналогічно змінювалась і кількість усіх *кримінальних правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством*. Їх чисельність збільшилась з 2 554 у 2019 р. до 4 800 у 2021 р. (у 1,9 рази), у 2022 р. скоротилася на 30,0 % до 3 360, а в наступних зросла у 2 рази й у 2024 р. становила 7 412 [160]. Такі показники засвідчили й високий рівень соціальної вразливості окремих категорій населення – зокрема жінок, дітей, осіб з інвалідністю та інших, які найчастіше потерпають від домашнього насильства.

Поряд з такими негативними тенденціями фіксується істотне звуження кримінологічного впливу в сфері сімейних відносин, що зумовлюється, зокрема, відсутністю цілісної загальнодержавної концепції захисту сімейних цінностей і безпеки в сім'ї, що унеможливорює ефективну взаємодію та координацію діяльності уповноважених суб'єктів у питаннях запобігання, виявлення та

припинення домашнього насильства. Наявні також суттєві прогалини у сфері кримінологічного моніторингу та прогнозування динаміки й структури домашнього насильства як у загальнодержавному масштабі, так і на регіональному рівні, зокрема щодо сімей з підвищеним віктимологічним потенціалом.

Теоретико-правові доробки вирішенню проблеми насильства в сім'ї в українській кримінологічній науці присвятили І. О. Бандурка, О. І. Белова, А. Б. Блага, І. Г. Богатирьов, І. П. Васильківська, В. В. Вітвіцька, Б. М. Головкін, Г. В. Дідківська, О. І. Зазимко, О. В. Ковальова, Л. В. Крижна, Л. В. Самарай та ін. Не осторонь проблеми залишились й представники західноєвропейської та американської наукових кримінальних шкіл: Н. Benyaich, К. Campbell, А.-К. Dykes, Н. Finnbogadóttir, G. Lessard, I. Marshall, G. Patard, N. Roberts, Н. Sass, G. Thomson, R. Veatch та ін.

Однак майже абсолютна більшість напрацювань вітчизняних науковців з кримінального права та кримінології щодо запобігання домашньому насильству з'явилися вже за часів прийняття закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (2017 р.). Окрім національних кримінально-правових (Н. В. Висоцька, А. Є. Олійниченко, О. М. Сікан, О. В. Удовиченко, Р. С. Шакін, А. Я. Шугало) й кримінологічних (К. М. Буряк, Ю. С. Лимаренко, Н. А. Стасюк, Д. М. Тичина) вимірів, проблематика домашнього насильства та насильства за ознакою статі науковцями розглядалась в межах інших галузей знань, зокрема адміністративного (М. А. Нерода, Н. В. Семікоп, А. В. Томчук), кримінального процесуального й криміналістичного (І. А. Ботнаренко, Т. В. Іщенко, Р. В. Кифлюк), педагогічного та психологічного (Е. О. Базалук, О. І. Зінсу, О. І. Кудерміна, О. М. Нестеренко, А. Б. Рацул, Л. М. Сукмановська, с. М. Скуріхін).

Одержані зазначеними авторами висновки мають істотне значення для наукового обґрунтування досліджуваної проблематики, відзначаються фундаментальністю та слугують концептуальною основою для подальших наукових розвідок у відповідній сфері. Водночас у сучасних умовах, які зазнали глибоких трансформацій під впливом воєнного стану, змін законодавчої бази та модернізації правозастосовної практики, особливої актуальності набуває розроблення сучасних, науково обґрунтованих кримінально-правових та кримінологічних підходів до запобігання домашньому насильству. Вказані чинники обумовили своєчасність дослідження та його актуальність.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація узгоджується з Конвенціями Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція, 2011 р.) й захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Лансаротська конвенція, 2021 р.), а також виконана відповідно до Національної стратегії у сфері прав людини (Указ Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021), Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року (постанова Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2021 року № 145), Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як

частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки (Указ Президента України від 11 травня 2023 року № 273/2023), Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки (наказ МВС України від 11 червня 2020 р. № 454) й Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2021–2024 роки (рішення Вченої ради від 21 грудня 2020 р., протокол № 23).

Тему дисертації затверджено рішенням Вченою радою Науково-дослідного інституту публічного права від 03 грудня 2021 року (протокол № 15).

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є теоретичне узагальнення та розв’язання комплексної науково-прикладної задачі запобігання домашньому насильству в умовах воєнного стану за допомоги кримінально-правового й кримінологічного інструментарію з розробленням пропозицій і рекомендацій, спрямованих на удосконалення практики діяльності правоохоронних органів й громадськості.

Для досягнення зазначеної мети поставлено такі *завдання*:

- з’ясувати сучасний стан наукової розробки проблем запобігання домашньому насильству в Україні;
- визначити соціальну обумовленість кримінальної відповідальності за домашнє насильство в Україні
- надати характеристику кримінально-правовим заходам реагування на прояви домашнього насильства;
- охарактеризувати стан та тенденції домашнього насильства в умовах воєнного стану;
- систематизувати детермінанти, що впливають на вчинення домашнього насильства в умовах воєнного стану;
- визначити кримінологічно значущі ознаки осіб, які вчиняють домашнє насильство;
- сформулювати концептуальне бачення загальносоціальних заходів запобігання домашньому насильству в умовах воєнного стану;
- розробити спеціально-кримінологічні та індивідуально-профілактичні заходи запобігання домашньому насильству в умовах воєнного стану;
- запропонувати віктимологічні заходи запобігання домашньому насильству.

Об’єкт дослідження – суспільні відносини, що виникають у зв’язку із вчиненням насильства в сім’ї.

Предмет дослідження – кримінально-правові та кримінологічні засади запобігання домашньому насильству в умовах воєнного стану.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети та розв’язання визначених дослідницьких завдань у дисертації було використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів пізнання. До загальнонаукових методів належать: – аналіз і синтез, індукція і дедукція, абстрагування, узагальнення, аналогія – для формування наукових висновків та інтерпретації результатів дослідження.

До спеціальних методів віднесено: *діалектичний* – застосовувався для дослідження феномену домашнього насильства в його історичній еволюції,

правовому регулюванні, взаємозв'язку з іншими проявами протиправної поведінки, а також для аналізу детермінаційного комплексу (розділ 1; підрозділ 2.2); *системний* – дав змогу розглядати домашнє насильство як багаторівневий комплекс взаємопов'язаних елементів, виявити внутрішні зв'язки між ними (підрозділи 1.2, 1.3, 2.2); *історико-правовий* – використаний для дослідження етапів становлення та розвитку наукової думки, законодавчого забезпечення і правозастосовної практики щодо запобігання домашньому насильству (підрозділи 1.1, 1.2, 3.1); *структурно-функціональний* – застосований для визначення кримінологічної характеристики домашнього насильства в умовах воєнного стану (розділ 2) та розроблення відповідних заходів запобігання (розділ 3); *моделювання* – був ключовим при формуванні кримінологічної моделі охорони сім'ї та захисту жертв домашнього насильства, підготовці висновків, загальних оцінок і пропозицій щодо вдосконалення законодавства та практики його застосування (підрозділи 3.1, 3.2; розділи 1, 3); *логіко-юридичний* – сприяв обґрунтуванню проєкту плану заходів у межах предмету дослідження (підрозділ 3.1); *контент-аналізу* – використовувався під час опрацювання емпіричних даних, отриманих з відкритих джерел (матеріалів Національної поліції України, прокуратури, громадських організацій), із подальшою кількісною та якісною обробкою й інтерпретацією (підрозділи 2.1–2.3, 3.2, 3.3); *соціологічні* (анкетування, інтерв'ювання, спостереження) – застосовані для збирання емпіричної інформації, вивчення думок респондентів щодо проблематики дослідження та оцінки ефективності заходів запобігання (підрозділи 1.3, 2.2, 2.3, 3.1–3.3); *статистичні* – використані для обробки офіційної статистичної інформації, аналізу зібраних даних, виявлення тенденцій та рівнів поширення домашнього насильства (підрозділи 2.1–2.3, 3.2, 3.3).

Емпіричну базу дослідження становлять: зведені матеріали аналізу 132 кримінальних проваджень, відкритих за ст. 126-1 КК України протягом 2022–2024 років у різних регіонах України; узагальнені результати опитувань, проведених серед 58 прокурорів, 138 слідчих та 284 працівників підрозділів превентивної діяльності, патрульної поліції Національної поліції України у Запорізькій, Дніпропетровській, Київській, Львівській, Миколаївській, Полтавській, Сумській та Харківській областях; аналітичні матеріали, зокрема звіти, узагальнення та статистичні дані МВС України, Національної поліції України, Офісу Генерального прокурора, Державної судової адміністрації України; матеріали міжнародних інституцій, таких як Група експертів з дій проти насильства стосовно жінок і домашнього насильства (GREVIO), Дитячий фонд ООН (UNICEF), Європейський центр захисту прав людини (EHRAC) та ін.; результати діяльності громадських організацій, зокрема «Ла Страда – Україна», «Форпост», «Сильні» та інших, що спеціалізуються на питаннях захисту прав постраждалих від домашнього насильства.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших комплексних монографічних досліджень, у якому реалізовано науково обґрунтований підхід до формування системи кримінально-правових і кримінологічних заходів запобігання домашньому насильству із визначенням практичних шляхів реалізації низки праксеологічних завдань в умовах воєнного

стану. До найбільш значущих наукових положень, що визначають новизну дисертації, належать такі:

вперше:

- кримінологічний аналіз показників офіційної статистичної звітності дозволив встановити, що в умовах масштабних воєнних дій на території України, а також загальних тенденцій щорічного зростання рівня насильства, спостерігається стійке збільшення кількості латентних кримінальних діянь у сфері сімейно-побутових відносин, адміністративних правопорушень, передбачених ст. 173-2 КУпАП, кримінальних правопорушень за ст. 126-1 КК України й тяжких злочинів пов'язаних із домашнім насильством, у зв'язку з цим теоретично обгрунтовано необхідність удосконалення системи запобігання домашньому насильству з урахуванням умов воєнного стану масового внутрішнього переміщення населення, зростання соціальної вразливості та процесів маргіналізації, з урахуванням специфіки окремих регіонів, зокрема деокупованих територій;

- запропоновано аргументи на користь спеціального суб'єкта домашнього насильства (поряд із загальними ознаками – фізична особа, осудність, досягнення 16-річного віку, пов'язаний сімейними, а саме – шлюбно-сімейними, родинними відносинами), у зв'язку з чим науково обгрунтовано виключення термінологічних сполучень «сімейні відносини» та «близькі відносини» із чинної редакції ст. 126-1 КК України, замінивши на «родинні відносини»;

- розроблені шляхи реалізації кримінологічної моделі загальносоціального запобігання домашньому насильству в умовах тривалого воєнного конфлікту та зростання соціальної напруги у суспільстві на основі міжсекторального підходу в *Комплексній програмі запобігання домашньому насильству до 2030 року*, яка поєднує правові, організаційні, виховні, інформаційні, медичні, соціальні та військові напрями й має стати дієвим інструментом забезпечення безпеки в родинному середовищі;

- науково доведено доцільність запровадження у практику запобігання домашнього насильства *кримінологічної методики стратегічного планування*, яка охоплює тривалий період часу, як спосіб досягнення складної мети мінімізації насильницької злочинності в сім'ї та поетапне впровадження пріоритетних заходів визначених міжнародними й вітчизняними нормативно-правовими актами з розробленням та прийняттям програм і планів на обласному й місцевому рівнях;

- розроблену кримінологічну модель упровадження спеціально-кримінологічних заходів запобігання домашньому насильству на прифронтових й деокупованих територіях інтегрованих до загальної системи безпеки громадян (груповий рівень), а також індивідуально-профілактичних заходів, які обумовлюються масовим переміщенням населення, впливом стресових чинників, деструкцією соціальних зв'язків, зниженням рівня соціального контролю та зростанням психологічної напруги (особистісний рівень);

удосконалено:

- наукові підходи до розуміння кримінального правопорушення пов'язаного з домашнім насильством як суспільно небезпечне діяння, передбачене нормами

Особливої частини КК України, що полягає у вчиненні фізичного, психічного, економічного або сексуального насильства відносно подружжя, колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних чи близьких відносинах; *суб'єкта домашнього насильства* – особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, передбачене ст. 126-1 КК України, і здатна нести за його вчинення відповідно до КК України кримінальну відповідальність; *загальносоціального запобігання домашньому насильству* – комплекс заходів правового, організаційного, інформаційного та іншого характеру, які спрямовані на усунення, блокування або нейтралізацію детермінант, що спричиняють або сприяють формуванню протиправної поведінки кривдника у сфері родинних відносин;

– періодизацію розвитку кримінально-правових та кримінологічних знань у запобіганні кримінальним правопорушенням у сімейній сфері з виокремленням «незалежного», «імплементаційного» та «воєнного» періодів; законодавства про кримінальну відповідальність за домашнє насильство в Україні з виокремленням етапів (звичаєвий, козацький, імперський, радянський, незалежний, воєнний), кожен з яких характеризується впливом специфічних історико-політичних, соціально-економічних, ідеологічних та культурних чинників на процес криміналізації, формування та правове регулювання кримінально-правових заходів реагування та примусового впливу;

– класифікацію кримінально-правових заходів реагування на прояви домашнього насильства у формі покарань, які можуть застосовуватися судами у межах санкцій норм Особливої частини КК України: не пов'язані з обмеженням волі (штраф; позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, як окремо, так і в поєднанні з іншими видами покарання; громадські роботи; виправні роботи; покарання із застосуванням пробачійного нагляду); пов'язані з обмеженням волі (арешт; обмеження волі; позбавлення волі на певний строк; довічне позбавлення волі – за наявності кваліфікуючих обставин або у випадку вчинення особливо тяжких злочинів у межах сімейних відносин).

дістало подальший розвиток:

– систематизація детермінантів, що зумовлюють інтенсифікацію деструкції сімейної сфери в умовах збройного конфлікту на воєнні й обумовлені ними соціально-економічні, організаційно-правові, морально-психологічні обставини, а також об'єктивні й суб'єктивні фактори впливу на макро- (суспільні й державні процеси), мезо- (соціальні групи, громади) та мікро- (особистісні характеристики) рівнях, що дозволило сформулювати кримінологічний прогноз – домашнє насильство у найближчі роки продовжить посилювати криміногенну ситуацію в державі незважаючи на завершення чи посилення воєнних дій, а відтак виникає нагальна потреба у розробленні та впровадженні комплексних заходів негайного реагування;

– кримінологічна характеристика осіб, які вчиняють домашнє насильство, з виокремленням соціально-демографічних (стать, вік, освіта, сімейний стан, соціальні зв'язки), кримінально-правових (наявність судимостей, рецидив, поведінка після відбуття покарання) та морально-психологічних (інтелектуальні, вольові, моральні якості, біопсихологічні й індивідуальні властивості та

мотивуючі чинники психічного життя й поведінки особи) ознак і властивостей, що виявляються у злочинній поведінці, детермінованій воєнними подіями й агресією у родинних відносинах;

– підходи до вдосконалення професійної підготовки поліцейських щодо запобігання домашньому насильству (формування професійних знань, вмінь та навиків («hard skills»); соціальних орієнтирів («soft skills»)) в частині: розроблення детальних інструкцій щодо дій працівників поліції під час реагування на випадки сімейно-побутових конфліктів, з урахуванням особливостей несення служби на прифронтових територіях у період воєнного стану, що характеризуються масовим переміщенням населення, високим рівнем стресу та конфліктогенності; запровадження спеціальних професійних критеріїв до осіб, які здійснюють виявлення, документування та розслідування таких правопорушень; налагодження механізмів міжнародного співробітництва через обмін досвідом, організацію стажувань в іноземних правоохоронних структурах й впровадження перевірених ефективних практик у вітчизняну поліцейську діяльність;

– теоретичне бачення практичної реалізації віктимологічних заходів запобігання домашньому насильству, яке орієнтоване на трансформацію професійних підходів до захисту постраждалих осіб: створення спеціалізованих підрозділів поліції та громадських центрів допомоги жертвам насильства; запровадження системи професійної підготовки кадрів із фокусом на партнерську модель взаємодії між працівниками правоохоронних органів і потерпілими; розроблення і впровадження цільових віктимологічних програм, спрямованих на зниження рівня вторинної віктимізації, підвищення довіри до правоохоронної системи та формування безпечного соціального середовища.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що обґрунтовані в дисертації положення впроваджені й можуть бути використані в:

– науково-дослідній роботі – для подальших наукових досліджень проблем запобігання домашньому насильству та кримінальним правопорушенням пов'язаних з ним (акт Національної академії внутрішніх справ);

діяльності Національної поліції України – для розроблення та удосконалення відомчих і міжвідомчих нормативно-правових актів, а також підготовки методичних рекомендацій з питань організації ефективної системи запобігання домашньому насильству, забезпечення належного захисту прав і законних інтересів потерпілих;

освітньому процесі – для підготовки підручників, лекцій, навчально-практичних посібників, методичних рекомендацій з навчальних курсів кримінального права та кримінології, що використовуються під час проведення різних форм навчальних занять і тренінгів у межах підготовки здобувачів освітнього ступеня «бакалавр» та «магістр» за спеціальністю 081 «Право», а також у системі підвищення кваліфікації працівників Національної поліції України (акт Національної академії внутрішніх справ).

Публікації. Основні положення дисертації опубліковано в шести наукових працях, серед яких три статті – у виданнях, включених МОН України до

переліку наукових фахових з юридичних наук, три тези наукових доповідей на науково-практичних заходах, зокрема:

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Набієв Б. П. Кримінально-правова характеристика суб'єкта домашнього насильства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 6. С. 716–719. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-6/169>

2. Набієв Б. П. Наукове забезпечення запобігання домашньому насильству. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2023. Вип. 6. С. 143–148. DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2023.6.34>

3. Набієв Б. П. Віктимологічні заходи запобігання домашньому насильству. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 2. С. 579–582. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-2/143>

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

4. Набієв Б. П. До питання соціальної обумовленості криміналізації домашнього насильства. *Кримінальне судочинство: права людини під час дії надзвичайного або воєнного стану* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 18 листоп. 2022 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 291–295

5. Набієв Б. П. Спеціально-кримінологічні заходи запобігання домашньому насильству в умовах воєнного стану. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення* : матеріали міжвідом. наук.-практ. кругл. столу (Київ, 2 листоп. 2023 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 202–205.

6. Набієв Б. П. Детермінанти, що впливають на вчинення домашнього насильства в умовах війни. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення* : матеріали міжвідом. наук.-практ. круглого столу (Київ, 7 листоп. 2024 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2024. С. 136–139.

Оцінка мови та стилю дисертації. Дисертація написана з правильним вживанням юридичної та спеціальної термінології. Стил викладення в дисертації матеріалів досліджень, наукових положень, висновків і рекомендацій забезпечують легкість і доступність їх сприйняття.

У результаті попередньої експертизи дисертації Набієва Ботіра Пардаєвича і повноти публікації основних результатів дослідження

УХВАЛЕНО:

1. Затвердити висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Набієва Ботіра Пардаєвича на тему: «Кримінально-правові та кримінологічні засади запобігання домашньому насильству в умовах воєнного стану».

2. Констатувати, що за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів дисертація Набієва Б.П. відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України

від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами й доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), наказу Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» від 12 січня 2017 року № 40 (зі змінами й доповненнями від 31 травня 2019 року № 759) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44.

3. Рекомендувати дисертацію Набієва Ботіра Пардаєвича на тему: «Кримінально-правові та кримінологічні засади запобігання домашньому насильству в умовах воєнного стану» до захисту на здобуття ступеня доктора філософії у разовій спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 081 «Право».

Результати голосування присутніх на засіданні докторів та кандидатів наук за профілем поданої на розгляд дисертації: за – 25, проти – немає, таких, що утримались – немає.

**Головуючий –
завідувач науково-дослідної лабораторії
з проблем протидії злочинності
ННПД Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України**

Андрій ВОЗНІЮК